

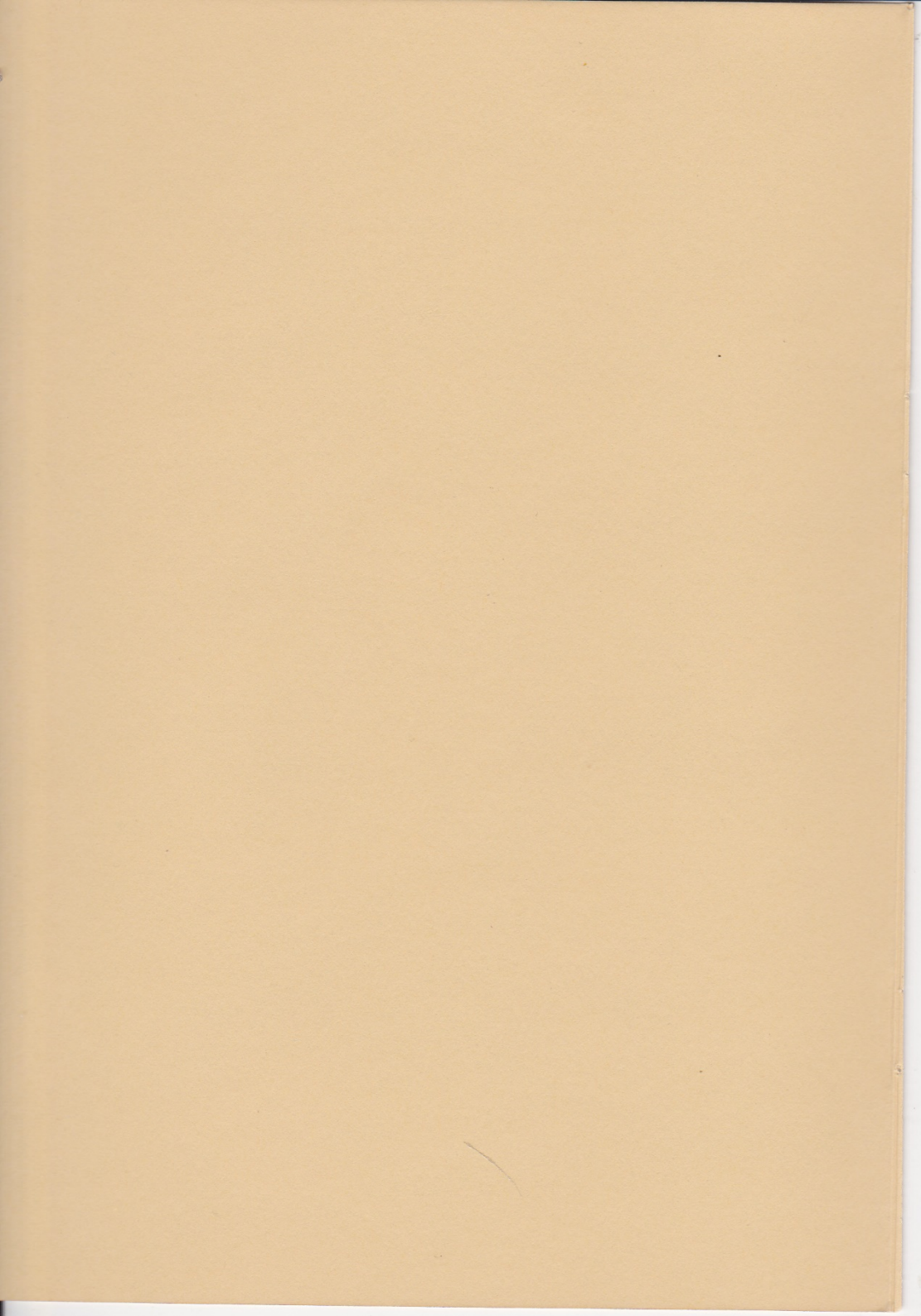
Egon Funch

ET DIGTERHJEM I VRIDSLØSELILLE

Om H. V. Kaalunds virke ved fængslet

HISTORISK SELSKAB

Egon Funch

ET DIGTERHJEM
I
VRIDSLØSELILLE

Om
H. V. Kaalunds virke ved fængslet
1859-1881

Udgivet af
HISTORISK SELSKAB FOR GLOSTRUP, BRØNDBY
ALBERTSLUND OG VALLENSBÆK

1979

Portrættet af H. V. Kaalund
på omslagets forside
er gengivet efter et træsnit fra 1882.

EN UDFLUGT TIL VRIDSLØSE

I halvfjerdserne i forrige århundrede var det en årligt tilbagevendende tradition, at en lille flok mennesker, hvis navne ikke var ukendte i datiden, tog med jernbanen til Glostrup en søndag morgen omkring Sct. Hans. Ved den lille stationsbygning skiftede man befordringsmiddel, og i hestekøretøj rullede man vestpå hen ad Roskildevej.

Selskabet kunne bestå af folk som forfatterne Holger Drachmann, Sophus Schandorph, Frederik Liebenberg og Kristian Arentzen, billedhuggeren J. A. Jerichau og forlagsboghandler Frederik V. Hegel fra Gyldendal. Et dekorativt følge af kvindelige pårørende bidrog til at gøre samtalen på vognen livlig og letflydende.

Stemningen plejede at være den bedste, selv om de landskabelige attraktioner ikke imponerede synderligt. »Den flade, skovløse Egn havde ikke stort andet tiltrækkende ved sig end Lærkernes Sang over de frugtbare Marker,« skrev en af deltagerne, forfatteren Otto Borchsenius, senere.

Målet for udflugten var noget så nedslående som Forbedringshuset på Vridsløselille Mark, som statsfængslet dengang hed. En uindviet ville have vanskeligt ved at forstå, at det i forvejen gode humør steg yderligere et par grader, når de dystre fængelsmure dukkede op.

Vognen svingede ind på en sidevej og satte kurs mod en bygning, hvori der åbenbart var indrettet embedsboliger for nogle af de ansatte ved fængslet. I baggrunden anede man en have med et væld af roser og levkøjer, men der var ikke tid til at tage herlighederne nærmere i øjesyn. Al interesse samledes om en rank, lidt militærisk udseende mand med et frodigt overskæg og et lille diskret fipskæg. Han stod og vinkede med sin bredskyggede stråhat til velkomst, og da vognen gjorde holdt, hilste han med hjertelige håndtryk på de forventningsfulde gæster, der havde efterkommet hans indbydelse til et lille fødselsdagsselskab.

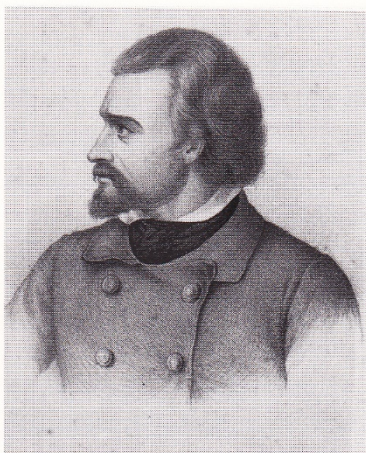
Det var digteren Hans Vilhelm Kaalund, der i december 1859 i en alder af 41 år var blevet overlærer ved den nyopførte straffeanstalt.

EN OMTUMLET TILVÆRELSE

Tidligt havde Kaalund næret kunstnerdrømme, og som ganske ung blev han elev i billedhuggeren Hermann Freunds atelier ved Frederiksholms Kanal. Kaalund malede også og udstillede i 1839 et billede på Charlottenborg. Hverken mejslen eller penslen skulle dog i det lange løb blive hans udtryksmidler. Med et vist held forsøgte han sig i digtekunsten, og bl. a. vakte et digt til Thorvaldsen ved dennes

Holger Drachmann (1846–1908) hørte til den vennekreds, der samledes i Vridsløselille, når Kaalund havde fødselsdag. »Han holder af mig, skjøndt vi ere saa forskellige,« skrev Kaalund om Drachmann. »Jeg vil prøve paa at klappe ham med den ene Haand og slaa ham med den anden; han er jo Mand for at kunne slaa igjen.«

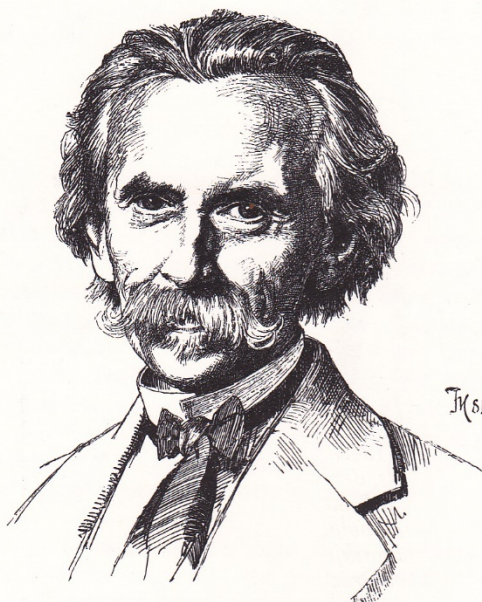
Billedhuggeren J. A. Jerichau (1816–83) var en af Kaalunds nære ungdomsvenner og var derfor særlig velkommen i Vridsløselille. Som unge kunstnere havde de engang aftalt, at de sammen ville begive sig til Rom – til fods! Den lange spadseretur måtte dog aflyses på grund af Kaalunds sygdom. Efter litografi fra 1854.

hjemkomst fra Rom i 1838 nogen opmærksomhed. Grundtvig roste det.

Et nerveanfald i 1838 var det første varsel om en sygdom, der i lange perioder skulle gøre ham uarbejdsdygtig. I de følgende fire år levede han et digterisk frugtbart sommerliv i Farum, hvis tornerose-idyl gav ham motiver til fin naturlyrik. I 1842 brød sygdommen påny ud, og et halvt års tid var han patient på Frederiks Hospital. Da krisen var alvorligst, lå han hen som livløs, men kunne dog opfatte så meget af sine slægtnings samtale, at han forstod, at de anså ham for død. Alligevel kom han sig, men længe var hans nervesystem helt ødelagt.

Hans digteriske produktion var beskeden af omfang, og foreløbig vandt den kun ringe anerkendelse. Selv fremkomsten af de senere så populære *Fabler for Børn* blev kun ænset af få.

Treårskrigen udbrød fik Kaalund til at flamme op i national begejstring, og i 1849 meldte han sig som frivillig. Ikke for ingenting var han af gammel officersfamilie.

Digteren H. V. Kaalund (23/6 1818 – 27/4 1885), der er særlig kendt for sine Fabler for Børn og sangen Paa det Jevne, var i godt 21 år overlærer ved fængslet i Vridsløselille.

Efter træsnit af F. Hendriksen på grundlag af en tegning af Frants Henningsen (1881).

Da freden kom, stod Kaalund endnu engang uden beskæftigelse, og et omflakkende liv begyndte. I tre år var han huslærer hos en familie, der ikke anede, at han havde udgivet bøger, men fuldtud påskønnede hans gode evner til – som han udtrykte det – »at indrette Pompen i Kjælderens, finde Hønsere, bedømme Vægten af levende Svin, se Køer i Spejlet samt til at indføre nye Forbedringer i Biavlen og Kvægfodringen«. Et par år var han teglværksbestyrer, en overgang sad han og talte gamle pengestykker på Den kongelige Mønt, og et års tid havde han ansættelse ved statstelegrafen i Haderslev, hvor han tillige omgikkes med planer om at nedsætte sig som boghandler.

Uden at have fundet noget levebrød vendte han tilbage til København, hvor han i 1858 oplevede sit litterære gennembrud. Digtsamlingen *Et Foraar* fik en strålende kritik, og pludselig var Kaalund en digter, man regnede med.

Året efter fulgte udnævnelsen til overlærer i Vridsløselille. Endelig kunne han se frem til en økonomisk betrygget tilværelse, og få måneder efter giftede han sig. Den rastløse og anspændte digter var ved at falde til ro.

LIVET I FÆNGSLET

Kaalund tiltrådte stillingen den 1. december 1859 (fem dage inden anstaltens officielle oprettelse). Hans årlige løn androg 480 rigsdaler indtil den 1. april 1862, da årslønnen blev sat op til 600 rigsdaler. Til sammenligning kan – med alle forbehold – nævnes, at håndværkerlønnen i disse år måske lå på godt 300 rigsdaler om året. Det må også erindres, at Kaalund nød fordelene af en udmærket embedsbolig, og at hans arbejdsdag nok har været kortere end de henved 12 timer, der var det gængse for arbejdere og håndværkere. Alligevel beklagede Kaalund sig over sine mange gøremål, og det må indrømmes, at han faktisk havde mange jern i ilden.

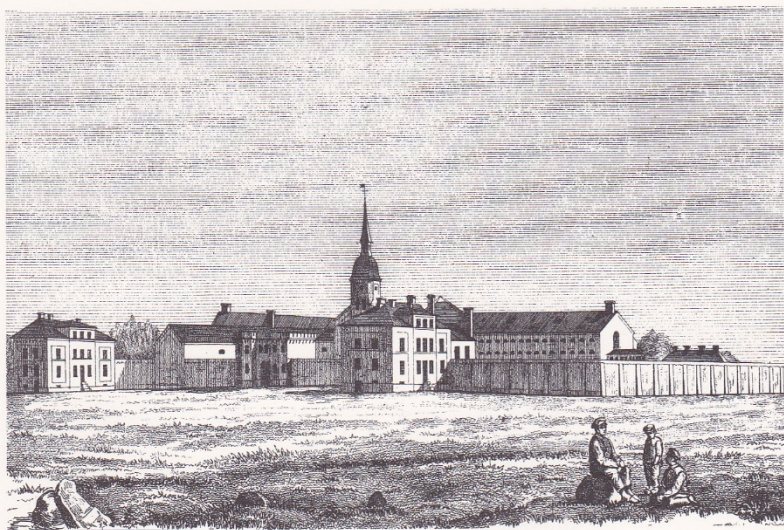
Foruden at være lærer, foredragsholder og bibliotekar hørte det til hans pligter at stå fangerne bi med råd og vejledning; han var en slags socialrådgiver.

Af statsfængslets arkiv fremgår det, at Kaalund også var ansat som degn, således at han antagelig har gjort tjeneste som forsanger under gudstjenester i fængselskirken, der kunne rumme 256 fanger. Hver af disse havde sin aflukkede kirkestol, der spærrede for udsynet til alle andre levende væsener end præsten og degnen.

Samtidig med, at Kaalund udnævntes til overlærer, blev der ansat en andenlærer ved anstalten. Det var Kaalunds fætter Frederik Stuckenberg, den senere fængselshistoriker. Uden at vide det havde Kaalund mere end almindelig grund til at lykønske sin fætter og værkfælle, da denne den 17. september 1863 fik en søn, der så dagens lys i forældrenes bolig ved fængslet. Den nyfødte gik nemlig – da tidens fylde kom – i Kaalunds fodspor og blev en fin og åndfuld lyriker. Det var *Viggo Stuckenberg*.

Med dyb alvor gik Kaalund ind til den krævende opgave, som lå foran ham. Selv om han ikke havde nogen pædagogisk uddannelse, var han ikke dårligt rustet til gerningen. Den indsigt i menneskenaturen, hans omtumlede liv havde givet ham, måtte nu komme ham til nytte. Alligevel følte han, hvor meget han manglede. »Da jeg kom til Fængslet, troede jeg, at jeg havde saa stor Menneskekundskab, men opdagede snart, at jeg slet ingen havde,« udtalte han.

Kaalund havde medfølelse med de ulykkelige eksistenser, han mødte, og han gjorde, hvad han kunne for at mildne deres kår. Gribende kunne han fortælle om livet bag murene. For fangerne kom

Sådan så fængslet ud på Kaalunds tid. Antagelig boede Kaalund i den fremspringende bygning, der ses lige under tårnet. Den have, digteren var så glad for, var endnu ikke anlagt, da tegneren forevigede den nyopførte straffeanstalt. Haven kom til at ligge foran den del af bygningen, der på billedet belyses af solen.

Efter litografi udført af Em. Barentzen & Co. lith. Inst.

Digteren Viggo Stuckenberg (1863–1905), der blev født i en tjenestebolig ved fængslet i Kaalunds embedstid.

Efter tegning af N. V. Dorph (1899).

den tungeste tid, når foråret gik over landet og svalerne begyndte at stryge forbi de tilgitrede vinduer. En håbløs udlængsel greb de indespærrede, og straffen føltes da dobbelt hård.

Om fængslets indretning havde Kaalund mange rosende ord. Tidligere tiders hårde strafferetspleje betragtede han som forfejlet: – brændemærkningen, kagstrygningen, lænkerne, straffefanger, der som kvæg blev drevet gennem gaderne ... måtte ikke alt dette opflamme de ulykkelige til had og trods mod samfundet? Nu var en ny tid kommet. Anstalten i Vridsløselille, hvis formål var at anspore fangernes evner i positiv retning, måtte indgyde ærefrygt for loven og havde lykkeligvis kun lidt til fælles med tidligere såkaldte forbedringshuse, over hvis porte man passende kunne sætte den samme indskrift, som Dante havde set over indgangen til Helvede: Lad håbet blive udenfor!

Oprindeligt var straffeanstalten i Vridsløselille et såkaldt celle-fængsel, hvor fangerne fuldstændigt skulle isoleres indbyrdes, selv under kirke- og skolegang. Når de færdedes uden for cellerne, skulle fangerne holde en indbyrdes afstand på mindst 15 skridt, og tilmed skulle de gøre sig ukendelige ved at bære en maske, der var fastgjort til deres hue. Synet af de formummene fanger må have givet anstalten en uhyggelig Ku Klux Klan-atmosfære.

At en lille spadseretur under åben himmel kunne være af betydning for fangernes sundhed, var myndighederne ikke uvidende om. Efter et udspekuleret system var der indrettet spadsereregårde, hvori fangerne kunne røre benene, uden at isoleringen blev brudt. »I disse Gaarde,« skrev et af samtidens blade i en præsentation af det nyopførte fængsel, »skulle Fangerne, hver for sig og uden at kunne see hinanden, eengang daglig gjøre sig Bevægelse i den friske Luft.«

Ja, at »gøre sig Bevægelse« uden at kunne se sine lidelsesfæller ... det var princippet dengang!

At dette ubarmhjertige isoleringssystem – der i øvrigt ud fra de bedste motiver var udtænkt af kvækerne i Nordamerika – måtte vække debat og modsigelse, kan ikke forundre. Kaalund traf sit valg. For ham var celledsystemet det mest formålstjenlige, når man lagde hovedvægten på at »gjenoprejse den Faldne«. I hans øjne var fængslet en slags moralsk hospital, hvor det isolerede individ kunne gøres »til Gjenstand for en langt skarpere Iagttagelse, en langt kraftigere aandig Paavirkning, end den, der kan finde Sted i de Straffeanstalter, hvori Fællessystemet uundgaaeligt medfører, at Tilsynet mere rettes paa Massen end paa den Enkelte«.

I denne holdning var Kaalund dybt uenig med sin overordnede, fængselsdirektør, cand. theol. Frederik Bruun, hvis hovedværk, *Om Fuldbyrnelsen af Strafarbejde i Fællesskab*, netop var et opgør med

Fængselsdirektør Frederik Bruun (1816–91), der var stærkt uenig med Kaalund om fangebehandlingen. Kaalund var en af de ivrigste fortalere for »den fuldstændige afsondrings system«, som fængslet i Vridsløselille var indrettet efter. Fr. Bruun arbejdede derimod for friere forhold inden for murene, og udviklingen har – naturligvis – givet ham ret.
Efter litografi af E. Fortling (1862).

cellesystemet. Kaalund stod stejlt på sine – i længden uholdbare – synspunkter, og de to mænd tønnede sammen i heftige meningsudvekslinger, som strakte sig over flere år.

I stridens hede måtte Kaalund, der en overgang stod ret isoleret med sine meninger, lide den tort at blive kaldt både ærgerrig og herskesyg – han, der ellers havde ry for at være et af de mest taktfulde og hjertevindende mennesker, der kunne tænkes.

FANGERNE YNDLING

I overensstemmelse med det almindelige isoleringsprincip var fængselsskolen indrettet således, at ingen af de indsatte kunne se sine medfanger, hvorimod alle naturligvis kunne se læreren. Fangernes siddepladser – de såkaldte »båse« – var anbragt amfiteatralsk helt op under loftet. Mellem de enkelte »båse« var der døre, og i timerne var det en smal sag for fangerne at udveksle mundtlige og skriftlige meddelelser gennem dørsprækkerne. Under disse forhold var isoleringen selvsagt umulig at opretholde på effektiv måde.

Som nævnt var Kaalund ikke alene om at klare undervisningen, idet han blev assisteret af en andenlærer. De to lærere måtte tage til takke med et yderst primitivt arbejdsmiljø. Frederik Ammitzbøll, der i 1880 tiltrådte som fængselsinspektør, fortæller i sine erindringer, at skolen dengang var indrettet i et træskur med tagbeklædning af zink. Lokalet var skummelt og beklumret, og undervisningen fandt sted til akkompagnement af en uophørlig larm af fugle, der holdt til oppe på taget. Det var krager, der havde fundet ben på møddingen og nu guffede i sig på de rungende zinkplader.

Den kriminelle lavalder var dengang kun 10 år, hvilket havde til følge, at også rene børn kom på Vridsløselille. Deres forseelse var ofte brandstiftelse på den gård, hvor de var sat til at tjene – et symptom på tidens elendige tyendeforhold. Disse drenge skulle have regelmæssig undervisning i bl. a. religion, skrivning, regning, fædrelandshistorie og geografi og krævede derfor en særlig indsats af lærerne, der som et led i undervisningen skulle indpode drengene sandhedskærlighed, streng lydighed og orden. Kaalund betragtede det som en af sine vigtigste opgaver at tage sig særligt af disse forsømte og ulykkelige børn. De var ikke underkastet samme knugende isolering som de voksne fanger, og da de gennemgående kom fra yderst usle kår, fandt Kaalund anledning til at bemærke, at deres straf havde været så let at bære, at de fleste af dem næppe havde følt den. Behandlingen i fængslet gav efter Kaalunds opfattelse håb om, at de fleste af drengene ville være reddede for samfundet. Denne antagelse viste sig senere at holde stik.

*Socialdemokraten Povl Geleff
(1842–1928), der som fange i
Vridsløselille havde det bedste
indtryk af Kaalund.*

Efter træsnit i Arbeidervennen (1873).

En kort afbrydelse i den trivielle fængselsrutine indtraf, da den senere kong Frederik den Ottende den 16. januar 1872 aflagde besøg på fængslet og tilså de fleste af fangerne. Det var aftalt, at Kaalund i sit stiveste puds skulle bestige katederet og holde en times foredrag for fangerne med kronprinsen og justitsministeren som publikum. Tanken herom fik den bekymrede overlærer til at svede angstens sved af frygt for at forvrøvle sig for meget. Heldigvis fik de høje gæster alligevel ikke tid til at overvære forestillingen. Det lettelsens suk, Kaalund udstødte, kom fra hjertet!

Det var det almindelige indtryk, at fangerne satte pris på deres overlærer, og mange af dem vedligeholdte kontakten med ham efter deres løsladelse.

Når en fange blev frigivet, strakte Kaalunds omsorg sig så vidt, at han personligt overvågede, at den løsladtes støvler var flikkede og hans frakke repareret.

Et bemærkelsesværdigt vidnesbyrd om Kaalunds popularitet er afgivet af fange nr. 61, der i tyve måneder beboede celle nr. 206. Det var socialdemokraten Povl Geleff, der sammen med partifællerne Louis Pio og Harald Brix førtes til Vridsløse i særtog den 15. august 1873.

I sine fængslererindringer omtaler Geleff flere gange Kaalund, hvis sjældne samvittighedsfuldhed han fremhæver. »Saa vidt jeg kunde forstaa,« skriver Geleff, »var han Fangernes Yndling og den, der havde størst Indflydelse paa dem.« Kaalunds fine taktfølelse fornægtede sig ikke. Han tog aldrig plads på cellens eneste stol uden direkte at være opfordret dertil af Geleff, og han imødekom i øvrigt kun en

sådan indbydelse, hvis han var meget træt. – Med fængselspræsten var det modsat, fortæller Geleff; han plantede sig på stolen, så snart han trådte ind . . . og beholdt hatten på!

FÆNGSELSDIGTE

En af de mindre gener i det daglige arbejde var, at den følsomme lyriker blev overdænget med vers, som fangerne skrev. »De gjør Dem ikke noget Begreb om, hvor vi digter paa Vridsløse!« udtalte Kaalund. »Du milde, vi driver en fuldstændig Digterfabrik!« I ensomheden søgte mange fanger tilflugt i fantasiens verden, og resultatet blev en syndflod af »poesier«.

Større var ulemperne ved det administrative arbejde, der var forbundet med hans stilling. »Mine daglige Regnskaber, Oversigter og alt Det, jeg skal gjøre og gjør, bevirker, at jeg aldrig rigtig faaer samlet mig.«

Det er derfor forståeligt, at han ikke fik præsteret særlig megen lyrik i disse år. I det hele taget rystede Kaalund ikke vers ud af ærmet. Hans muse kunne godt være vrangvillig, og han måtte kæmpe hårdt med stoffet. »Gid Fanden havde al Metrik!« stod der karakteristisk nok på et ark, der fandtes blandt hans efterladte papirer.

Om Kaalunds verstekniske mesterskab og den selvdisciplin, han pålagde sig, skriver Georg Brandes: » . . . det skal siges til hans Ære, at han aldrig har skrevet nogen Linje, som ikke bærer Præget af den Fuldkommenhed, hans Evne tillod ham at naa. Han havde den strængeste litterære Samvittighed og gav Intet fra sin Haand, som ikke havde Kunstform.«

Anstrengelserne lønnede sig. De digte, det lykkedes overlæreren i Vridsløse at få fra hånden, er ofte ypperlige.

En række af disse digte udkom i 1877 i samlingen *En Eftervaar* – en titel, der var blevet foreslået af Drachmann. I denne lille bog findes bl. a. det behændigt udformede digt *Paa det Jevne*, der med Carl Nielsens melodi er blevet en af vore populæreste sange.

I digtet *Til Fru* beskriver han sin tid i fængslet således:

I sytten Aar jeg gik
 blandt Fanger i et Fængsel;
det var en Styrkeprøve –
 det var en Hestekur!
Men derfor just forstod jeg
 den Fangnes Frihedslængsel.
Isbadet har kun hårdet
 min lyriske Natur!

H. V. Kaalund, der her ses i en noget anstrengt stilling hos fotografen, var ikke den eneste digter på fængslet. Fangerne skrev et utal af vers, som Kaalund fik den ofte tvivlsomme fornøjelse at læse igennem.

Det deprimerende i miljøet afspejles undertiden i hans vers. I digtet *I en bortrejsende Dames Stambog* hedder det:

Min Lod er at vandre til Aften fra Morgen
i dette Depot for Synden og Sorgen;
Dem venter Pinier, Roser og Myrter;
jeg drejer mit Møllehjul rundt, til jeg styrter.

En besk definition på en digters arbejdsplads!

Temaet varieres i digtet *I triste Timer*:

Vejret var trist – mine Tanker tunge –
taageindhyllt Fængslet stod –
Kragerne selv havde tabt deres Mod,
de sad paa Ringmuren ganske forknytte.
– Jeg syntes, Verden hang ved min Fod
som en uhyre Skarnbøtte!

Jeg var træt og sørgmodig; gaaet istaa;
jeg kom derovre fra »Ulykkens Huler«
i det Brødens Palads, hvis Celler smaa
alskens Jammer for Lyset skjuler:
værkbrudne Sjæle, – Menneskevrage –
Folk, der har tabt her paa Jord deres Sag –
haarde Halse – gordiske Knuder!
– mit daglige Selskab. – Ved alle Guder,
sligt kan nok Humøret til Jorden slaa!

På original måde optræder Vridsløselille i digtet *Stæren*, hvori Kaalund drømmer om, at han ligesom denne Fugl, der tier om sommeren, må få sin sangstemme tilbage, når det bliver efterår:

– Jeg tror, jeg har lidt af Stærens Natur;
som den har jeg meget at passe.
Paa Vridsløselilles Fængselsmur,
dér hænger i Skyggen min Kasse.

Viktor Rydberg (1828–95).

Da den svenske digter Viktor Rydberg, der åbenbart kun havde dunkle forestillinger om fængslets beliggenhed, ved juletid 1877 ville sende ham en hilsen, skrev han uden på konvolutten:

Adresse ubekendt, men
»Paa Vridsløselilles Fængselsmur,
dér hænger i Skyggen hans Kasse.«
Köpenhamn.

Brevet nåede frem!

I Kaalunds private breve omtales Vridsløselille ofte med pessimistisk tonefald. I november 1870 skriver han: »Mit Fængselsliv er saa lidet opmuntrende, og Opholdet i det hele her paa Vridsløsemark, især paa denne Aarstid, saa lidet skikket til at faa Humør af, at jeg rimeligvis vilde ende med at blive melankolsk eller gal, hvis jeg ikke af og til forfriskede mig ved en Sviptur til Kjøbenhavn.«

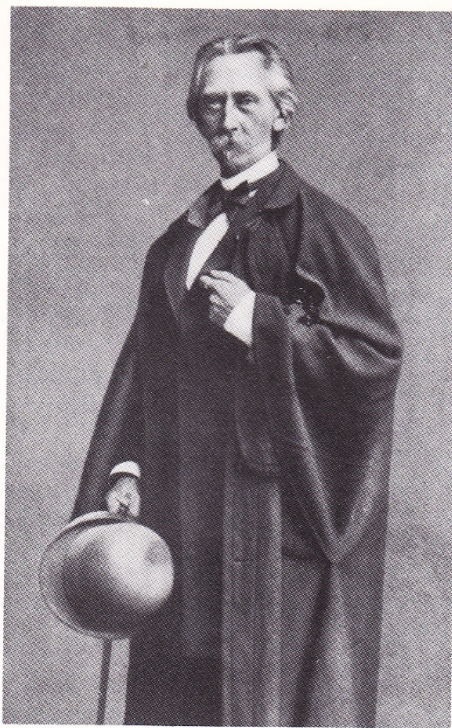
Disse ture foregik som regel om fredagen, hvor han om morgenen kunne træffes på Glostrup station, normalt i strålende humør og vel oftest iført den slængkappe, han på ægte kunstnermaner yndede at drapere sig med. Helt blottet for ydre forfængelighed var den gode Kaalund vist ikke.

Når han om aftenen vendte hjem fra hovedstaden, var han sprængfyldt med nye indtryk og impulser, som han brændte efter at delagtiggøre sine omgivelser i.

En væsentlig længere sviptur havde han været ude på i 1863, da han for det Anckerske Legat foretog en større udenlandsrejse. I det sprudlende digt *Rejsetummel*, der med begejstring skildrer hans oplevelser, dukker fængselsbyen pludselig op:

Naar i Sindet det klang og jeg stemtes til Sang,
da jeg tænkte som saa: det faar Luft vel engang,
naar Du sidder derhjemme paa Vridsløse Mark,
kan Du samle det Alt jo paa tætskrevne Ark; –
men bag Rosernes Hæk, ved den sprudlende Bæk
bør Du ej Dig besudle med Pen og med Blæk.

Det må have været en oplevelse at høre Kaalund læse dette digt op. Som oplæser havde han sjældne evner. Hans fyldige og klangfulde stemme og hans levende mimik tryllebandt tilhørerne. Ved en velgørenhedsaften på Røde Vejrmølle Kro – vistnok efter stormflodskatastrofen i 1872 – reciterede han sit digt *Hvorledes man fanger Bjørne*. De mange tilhørere – hovedsageligt landboere fra egnen – lønnede ham med et varmt bifald, der fortalte, at man fuldtud kunne goutere både humoren i versene og den kendte mands blændende oplæsningskunst.

H. V. Kaalund ses her med den slængkappe, der var karakteristisk for ham. »I hans Paaklædning sporedes en ejendommelig Forening af Sirlighed og kunstnerisk Nonchalance,« skriver Zakarias Nielsen.

FESTLIGE DAGE

Når han inviterede gæster ud til sig, kunne han undtagelsesvis skildre Vridsløselille i lyse farver. I 1875 hed det: »Ser vi eder ikke hos os i Sommer, hvornaar sker det da? Husk, jeg er gammel. Jeg har ikke Tid at vente. Her er slet ikke saa ilde endda. Kornet staar højt rundt omkring Fængslet, og Køerne brøle af Fryd over al den Velsignelse, hvori de vade. Naar man blot ser paa Naturen med glade, venlige Øjne og ikke er besat af den Sammenligningsdjævel, som fordærver al sund Nydelse, er det utroligt, hvor meget man kan faa ud selv af en saadan lille Husmandshave, som den jeg ejer.«

Utvivlsomt har Kaalund glædet sig som et barn til at stå ved indkørslen og svinge hatten, når vognen med fødselsdagsgæster dukkede op. Forventningens glæde var gensidig. Turen til Vridsløselille regnedes i vennekredsen for en af årets store oplevelser. Kaalund var et uforligneligt selskabsmenneske, som i festligt lag havde så travlt med at skænke, improvisere, fortælle anekdoter og imitere dyrestemmer, at han ofte helt glemte at tage føde til sig. Efter måltidet måtte hans kone tvangsforflytte ham til køkkenet for at lokke lidt mad i ham.

Det digterhjem, der dannede rammen om disse glade sammenkomster, var indrettet med udsøgt smag. Malerier, skulpturværker og grafiske arbejder vidnede om Kaalunds levende kunstinteresse, og interiøret var besjælet af hans hustrus fine sans for hygge og harmoni.

Den digter, der især huskes for sine dyrefabler for børn, nærede kærlighed til både dyr og børn. Han fandt stor glæde ved at fodre fugle ved sine vinduer; han elskede at komme i Zoologisk Have og studere dyrenes færden; han var medstifter af Foreningen til Dyrenes Beskyttelse, hvis første æresmedlem han blev. Om dyrene sagde han: »Jeg elsker dem, fordi de aldrig vil være Andet end Det, de er.«

Det må have været et savn, at han selv aldrig fik børn, der kunne sidde som begejstrede tilhørere, når deres fader læste op af den del af sin produktion, der henvendte sig til den yngste generation. Små tilhørere havde han dog. To plejedøtre bidrog til at skabe liv i de stilfulde stuer.

Sophus Schandorph har i digtet *Til min gamle Ven H. V. Kaalund* – i virkeligheden et indlæg i en litterær fejde mellem de to venner – fastholdt mindet om en episode under en fødselsdagsfest hos den poetiske overlærer:

Hør, husker du en Dag? – Det var ude hos dig selv,
vi sad helt festligt bænket. Fra Junihimlens Hvælv
skred Lyset saa pragtfuldt gennem Rummet;
i Haven dufted Rose og Lilje og Jasmin,
paa Bordet gløded Jordbær mod den dunkelrøde Vin,
mens Glædens Bølger højt i Talen skummed.

Ord braged og buldred. Det er muligt, at jeg
har været en af dem, der tog farligst paa Vej,
og i Hofdragt var ej Tankerne klædte;
da standsed du Spektaklet med en ypperlig Spøg:
Du kom med en Buste, der var svættet af Røg,
af – Højsalig Kong Frederik den Sjette,

og satte den paa Bordet og forlangte Respekt,
»thi Vi alene vide!« Under Lystighedens Vægt
Disputen blev knust, saa den døde.

Kaalund, hvis digtning var forankret i den romantiske tradition, så med skeptiske øjne på de nye litterære strømninger, og diskussionerne – de mundtlige og de skriftlige – med realismens førende talsmænd, Drachmann og Schandorph, kunne være livlige nok. Men tonen blev aldrig sårende, og de venskabsbånd, der var knyttet mellem disse mænd, brast ikke trods afstanden i synspunkter.

Sophus Schandorph (1836–1901) var en af Kaalunds gode venner, men i deres syn på den moderne litteratur var de uenige. I sin erindringsbog Oplevelser (1889) skriver Schandorph, at han aldrig blev helt klar over, hvad det egentlig var, der stødte Kaalund tilbage.

Efter radering af J. Rosenbaum (1887).

Livet igennem måtte Kaalund kæmpe med et dårligt helbred. Som sovemiddel anvendte han i vid udstrækning morfin. Han blev ikke narkoman, men det stærke stof var med til at nedbryde hans konstitution.

DE SIDSTE ÅR

H. V. Kaalunds skrøbelige helbred blev ikke bedre med årene. Han led stærkt af søvnløshed og indtog morfin og kloral for at få lidt hvile om natten. Brugen af disse farlige stoffer bidrog til at undergrave hans konstitution.

Som den impulsive brevskriver, han var, følte Kaalund over for sine venner ikke trang til at neddæmpe sine beklagelser over sit helbred og det enerverende i omgangen med fangerne. Karakteristisk er følgende afsnit af et brev fra 1878 til ungdomsvennen J. A. Jerichau: »Min Sundhed er, som Du veed, stærkt nedbrudt, og min Fængselstjeneste tilsteder mig kun ringe Frihed. I Tirsdags skulde jeg paa Embedsvegne have tiltraadt en Rejse til Stockholm, for der at deltage i den internationale Fængselskongres, hvortil jeg havde modtaget en officiel Indbydelse; men jeg følte mig saa afkræftet, at jeg i det sidste Øjeblik maatte opgive Rejseplanen. Pris Dig lykkelig, min Ven, at Du kan hengive Dig helt til Din Kunst! Du aner ikke Hvad det vil sige at være Hvad jeg i 19 Aar har været: Raadgiver og Lærer for de Forstødte, Forbryderne. Dog – hvor forslidt jeg end er, hvor ringe Lejlighed jeg end har til Omgang med Muser og Gratier – Digterilden i mig er endnu ikke slukket, og jeg haaber, at jeg endnu ikke har sagt mit sidste Ord.«

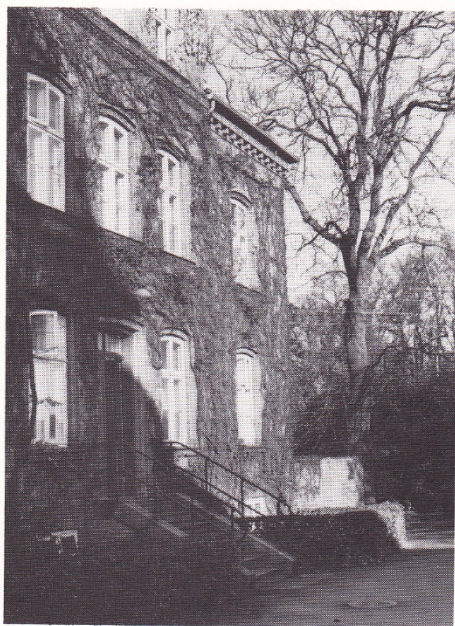
Altså: optimist trods alt!

I de senere sygdomsperioder opmuntrede det ham, at fængselsdirektør Fr. Bruun, med hvem han for år tilbage havde haft så hårde sammenstød, nu kom ham i møde med stor venlighed.

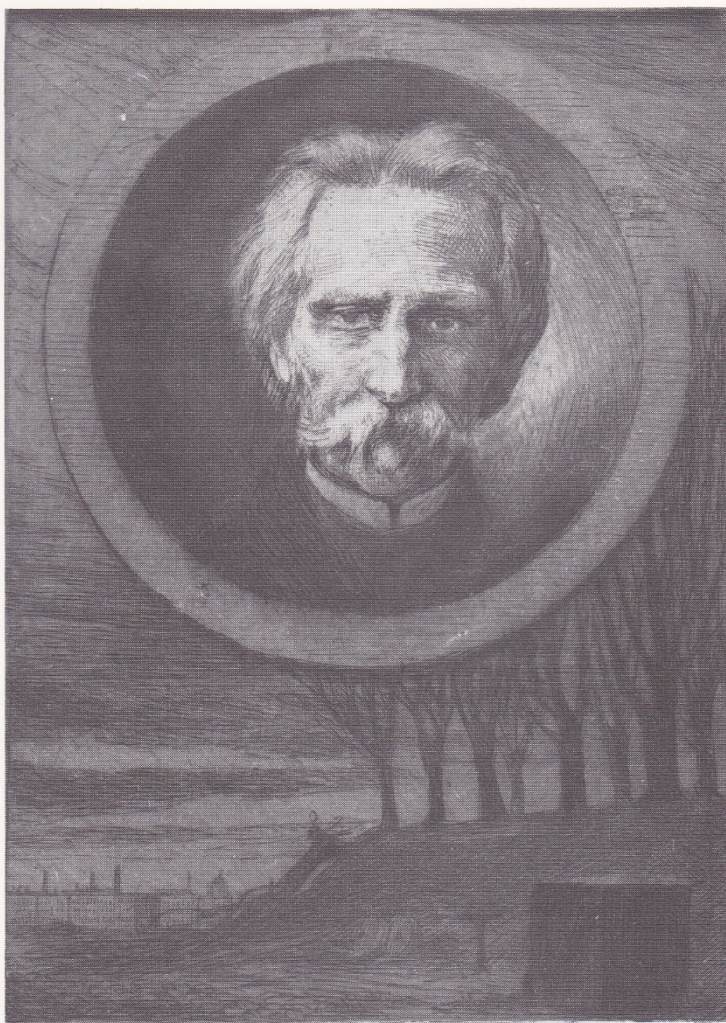
Selv i perioder, hvor helbredet svigtede, kunne hans befindende forandre sig som ved et trylleslag. Den ene dag kunne han være som en udtæret olding på randen af den dybeste fortvivlelse; næste dag

kunne man se ham trave hen ad Roskildevej med funklende blik og ungdommeligt fodslog.

Tvunget af sygdommen tog Kaalund i 1881 sin afsked fra Vridsløselille. Efterhånden havde han, fortæller Nicolaj Bøgh, lært at elske stedet højt – så højt, at han gav udtryk for, at »dér var hele hans Sjæl«. Andre toner klinger dog i et brev, som Kaalund på denne tid skrev til en ungdomsven i Næstved: »Om en Maaned haaber jeg at kunne sige Vridsløselille, hvor jeg har tilbragt en saa lang og mærkelig Periode af min brogede Livsbane, Farvel for stedse. Min Kone og mine Børn ere lige saa glade som jeg ved denne Forandring af Opholdssted; thi Livet her paa denne Ødemark er umaadelig trist – især om Vinteren. Jeg har i over tyve Aar kun en eneste Gang hørt Nattergalen slaa, og det var under et Besøg hos Dig, da vi spadserede i Herlufsholms dejlige Bøgeskov.«

Antagelig boede Kaalund i stuelejligheden i denne bygning. Man må forestille sig, at han bag disse ruder havde nogle af sine animerede diskussioner med »det moderne gennembruds mænd«, Drachmann og Schandorph.

Et af de mest særprægede billeder af Kaalund er denne radering, der er udført af Hans Nikolaj Hansen i 1897. I baggrunden ses et parti af Københavns volde under sløjfningen – en hentydning til Kaalunds digt Da de rev Voldene ned.

Da afrejsens dag kom, lå Kaalund syg i København, så han hverken fik sagt farvel til fanger eller personale.

Sine sidste år boede han i Valby og på Frederiksberg. Han døde i foråret 1885 af en kræftsygdom. Ved båren talte pastor H. Wamberg, der som fængselspræst i Vridsløselille havde stået Kaalund nær. »Han havde Ungdomsglæden og Livslysten,« hed det i talen, »det skønne straalende Øje tabte aldrig sit Liv, aandelig talt var han altid klædt i Højtdsdragt, og vi følte os forædlede og frigjorte i hans Nærhed.«

EFTERSKRIFT

Til afslutning vil det være naturligt at prøve at besvare spørgsmålene: Hvor på fængselsområdet lå Kaalunds bolig, og eksisterer den stadig? I et forsøg på at fastslå boligens nøjagtige placering har statsfængslet med stor beredvillighed gennemgået det – desværre ret spinkle – arkivmateriale, der er bevaret fra anstaltens første tid, men fuld afklaring er ikke tilvejebragt. En mundtlig tradition, der næppe er grund til at betvivle, vil dog vide, at Kaalund beboede stuelejligheden i den såkaldte »vestre forbolig«. Denne lejlighed eksisterer stadig og er nu tjenestebolig for fængselsinspektøren.

Adskillige af Kaalunds digte kom til verden på fængslets lærerværelse, hvor han, navnlig om søndagen, kunne finde den fornødne arbejdsro. Den stedlige overlevering kender dog også et andet sted, hvor Kaalund på sine ældre dage yndede at søge hen, når den digteriske inspiration meldte sig. Det var i skyggen af en hængesk, han selv skal have plantet på det stykke jord, han betegnede som sin »husmandshave«.

I fængselsinspektørens have findes den dag i dag en kroget og knudret hængesk af anselig ælde. Gennem flere generationer har den været kendt som »Kaalunds Træ« – en betegnelse, der endnu ikke er gået i glemme.

Således lever mindet om den engang så folkekære digter i al stilfærdighed videre i Vridsløselille.

Det såkaldte »Kaalunds Træ«, i hvis skygge digteren på sine ældre dage skal have befattet sig med litterært arbejde.

Kilder bl. a.:

Frederik Ammitzbøll: *Vridsløselille Forbedringshus* (i *Glostrupbogen*, 5. bind, s. 229-249).

Otto Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*. 1918.

Georg Brandes: *Essays. Danske Personligheder*. 1889.

Nicolaj Bøgh: *Hans Vilhelm Kaalund, en Levnedsskildring*.

Dansk biografisk Leksikon.

Povl Geleff: *Under Laas og Lukke*. 1876.

Vagn Kildemoes: *Statsfængslet i Vridsløselille*. Særhefte af Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab (nr. IV. 1959).

H. V. Kaalund: *En Eftervaar. Digte*. 1877. Heri digtene *Støren, Rejsetummel, Da de rev Voldene ned, Paa det Jevne* og *Til Fru* (de seks prikker står for etatsrådinde Collin).

H. V. Kaalund: *Efterladte Digte. Udgivne af Otto Borchsenius*. 1885. Heri digtene *I triste Timer* (et rimbrev til Kr. Arentzen) og *I en bortrejsende Dames Stambog*.

Th. Lind (udg.): *Krydsede Klinger. Digternes Fejde 1877-80*. 1918.

Zakarias Nielsen: *Hans Vilhelm Kaalund. Bidrag til en Karakteristik af Digterens Person og Gjerning*. 1886.

S. Schandorph: *Samlede Digte, ældre og nyere*. 1882. Heri digtet *Til min gamle Ven H. V. Kaalund*.

Oplysninger fra Statsfængslet i Vridsløselille.

H. V. Kaalunds buste ved Allégade på Frederiksberg, ikke langt fra Solbjerg Kirkegård, hvor han ligger begravet. I baggrunden Frederiksberg Rådhus.

Historisk Selskab for Glostrup, Brøndby, Albertslund og Vallensbæk i årene 1974 til 1978

Egnsture

I 1974 gik turen til Falster. Her så man bl. a. Moseby præstegård, der er en af Danmarks ældste. Herefter gik turen over Corselitze til Nykøbing, hvor der aflagdes besøg i Nykøbing kirke, og den smukke klosterhave vakte stor interesse. På hjemturen passerede man Tingsted, hvor Falsters landsting blev holdt, samt Virket – en folkeborg fra Vendertiden.

I 1975 gik turen til Midt- og Vestsjælland, hvor man bl. a. besøgte Ludvig Holbergs gamle landsted, Tersløsegaard, Pedersborg kirke, vikingeborgen Trelleborg og Korsør søbatteri.

I 1976 var målet Nordsjælland og Hornsherred. Medlemmerne besøgte Æbelholt klosterruin og klostermuseum. I Hornsherred gjorde man ophold ved Julianehøj, hvorefter man besøgte herregården Selsø og Skibby kirke.

I 1977 var egnsturen henlagt til Sydsjælland. Man standsede op ved følgende lokaliteter: Jungshoved borgbanke, Udby kirke og præstegård, Sydsjællands museum i Vordingborg samt vognsamlingen på Sparresholm.

I 1978 besøgte Selskabet først Roskilde museum, hvorefter turen gik langs Susåens bredder til herregården Gunderslevholm. Herefter besøgte man Herlufsholm og Skt. Mortens kirker i Næstved. Hjemturen gik forbi Rønnebæksholm, Holmegaard, Gisselfeld og Bregentved.

Alle egnsturene, der havde samlet mellem 75 og 100 deltagere, var begunstiget af smukt sensommervejr.

Foredrag

I tilslutning til generalforsamlingerne har der været afholdt følgende foredrag. 1975 talte overinspektør Holger Rasmussen om »Djævelen og de sladrende kvinder. – Folkelige fortællinger og kalkmale-rier«. I årene 1974, 1976, 1977 og 1978 var der lysbilledforedrag ved E. Tofte og Bent Petersen. 1974: »Glimt fra Guldalderens dage«. 1976: »Fortøninger og strejflys fra Nordsjællands middelalder«. 1977: »Fredensborg slot og by«. 1978: »Kastellet i København«. Ved alle generalforsamlingerne viste Selskabets formand, urmager Knud Hansen nye og ældre billeder fra Historisk Selskabs billedsamling.

Billedindsamling

I de fire kommuner, som Selskabet dækker, blev der i 1977 foretaget indsamling af ældre fotografier og film af lokalhistorisk interesse. Indsamlingen blev alle steder formidlet via bibliotekerne, under hvilke de lokalhistoriske arkiver sorterer.

I Glostrup foregik indsamlingen i samarbejde med Historisk Selskab. For at skabe interesse omkring arbejdet blev der i februar-marts 1977 arrangeret tre film- og foredragsaftener på Glostrup bibliotek. Ved den første vistes de to Glostrupfilm, ved den anden fortalte viceskoleinspektør E. Tofte om »Rids af Glostrups historie«, og ved den tredje viste Selskabets formand, urmager Knud Hansen »Gamle Glostrupbilleder«. Alle tre aftener var velbesøgte, og indsamlingen gav et særdeles godt resultat. For tiden overvejer Glostrup bibliotek og Historisk Selskab muligheden for at udgive et bogværk, der bringer et udvalg af de indkomne fotografier.

Det lokalhistoriske arkiv på Glostrup bibliotek modtager til stadighed med glæde såvel fotografier som aktstykker af enhver art med lokal tilknytning.

Tilskud og gaver

Bestyrelsen bringer på Selskabets vegne sin bedste tak til alle, der i de forløbne år har ydet støtte til Selskabet.

Kontingent

Årskontingent andrager for tiden kr. 40,00. Indmeldelse modtages af bestyrelsens medlemmer.

Bestyrelse

Formand og arkivar: Urmager Knud Hansen, Kildevej 15, 2600 Glostrup. Tlf. (02) 96 04 75.

Næstformand: Bankbetjent Bent Petersen, Gml. Landevej 19, 2620 Albertslund. Tlf. (02) 96 82 10.

Kasserer: Fru Dina Petersen, Gml. Landevej 19, 2620 Albertslund. Tlf. (02) 96 82 10.

Sekretær: Viceskoleinspektør E. Tofte, Blåmejsevej 19, 2600 Glostrup. Tlf. (02) 45 05 65.

Lokalhistorisk arkiv og bogsalg: Afdelingsbibliotekar Birgitte Schram Nielsen, Glostrup bibliotek, Kildevældets allé 5, 2600 Glostrup. Tlf. (02) 96 48 10.

Gartner Aksel Hansen, Jernbanevej 10 A, 2600 Glostrup.

Overassistent Carsten Hansen, Elmehusene 82, 2620 Albertslund.

Selskabets publikationer

I 1974 afsluttedes Glostrupbogens femte bind. Et stort, alsidigt og lokalhistorisk interessant stof er samlet i Glostrupbogens fem bind. Gennem denne udgivelse er et kulturhistorisk værdifuldt stof bevaret for eftertiden.

Siden 1974 har Glostrupbogen imidlertid ligget stille. Årsagen er dels af økonomisk art, men dels også af mangel på medarbejdere. Før bestyrelsen tør påbegynde genudsendelsen af Glostrupbogen, skal man i hvert fald have sikret sig artikler til de første to, tre hæfter. Der er endnu talrige emner, som det ville være af stor interesse at få belyst. Eventuelle manuskripter kan sendes til sekretæren: viceskoleinspektør E. Tofte.

I 1976 udsendtes 2. del af Glostrups historie: »Fra Stationsbyens Saga«. I 1978 fik medlemmerne tilsendt Jens A. Petersens bog om Vallensbæk (udgivet af Vallensbæk kommune) samt Egon Funchs hæfte om historien bag Glostrup kommunes byvåben.

	Medl. pris kr.	Alm. pris kr.
Glostrupbogen, bd. 1-2 (hæfterne 1-10) ...	udsolgt	
Glostrupbogen, bd. 3-4 (hæfterne 11-20) pr. hæfte	8,00	12,00
Glostrupbogen, hæfte 21-23 pr. hæfte	8,00	12,00
Glostrupbogen, hæfte 24-26 pr. hæfte	12,00	18,00
Glostrup sogns kirkebog 1676-1814, hæfte 1-11	66,00	66,00
E. Tofte, I Slægternes Spor - Glostrups historie 1	udsolgt	
E. Tofte, Fra Stationsbyens Saga - Glostrups historie 2	30,00	39,50
Egon Funch, Guldflugten og Liljerne - Glo- strups byvåben	10,00	15,00

Særtryk

A. N. Hvidt, Vestvolden	2,00	3,00
E. Tofte, Hedebogårdens stuehus	2,00	3,00
Telma Jexlev, Træk af Glostrupegnens ældre Historie	2,00	3,00
Arne Bjørn, Pottemagerhuset i Glostrup ...	2,00	3,00
Jørgen Erik Nielsen, Glostrupegnen under krigen 1807	6,00	8,00

Publikationerne fås til almindelig pris hos boghandlerne.

Til medlemspris fås de kun hos afdelingsbibliotekar Birgitte Schram Nielsen, Glostrup bibliotek.

Glostrup Bogtrykkeri

